

Magazine van het Bistom Haarlem-Amsterdam

JULI
2025

4

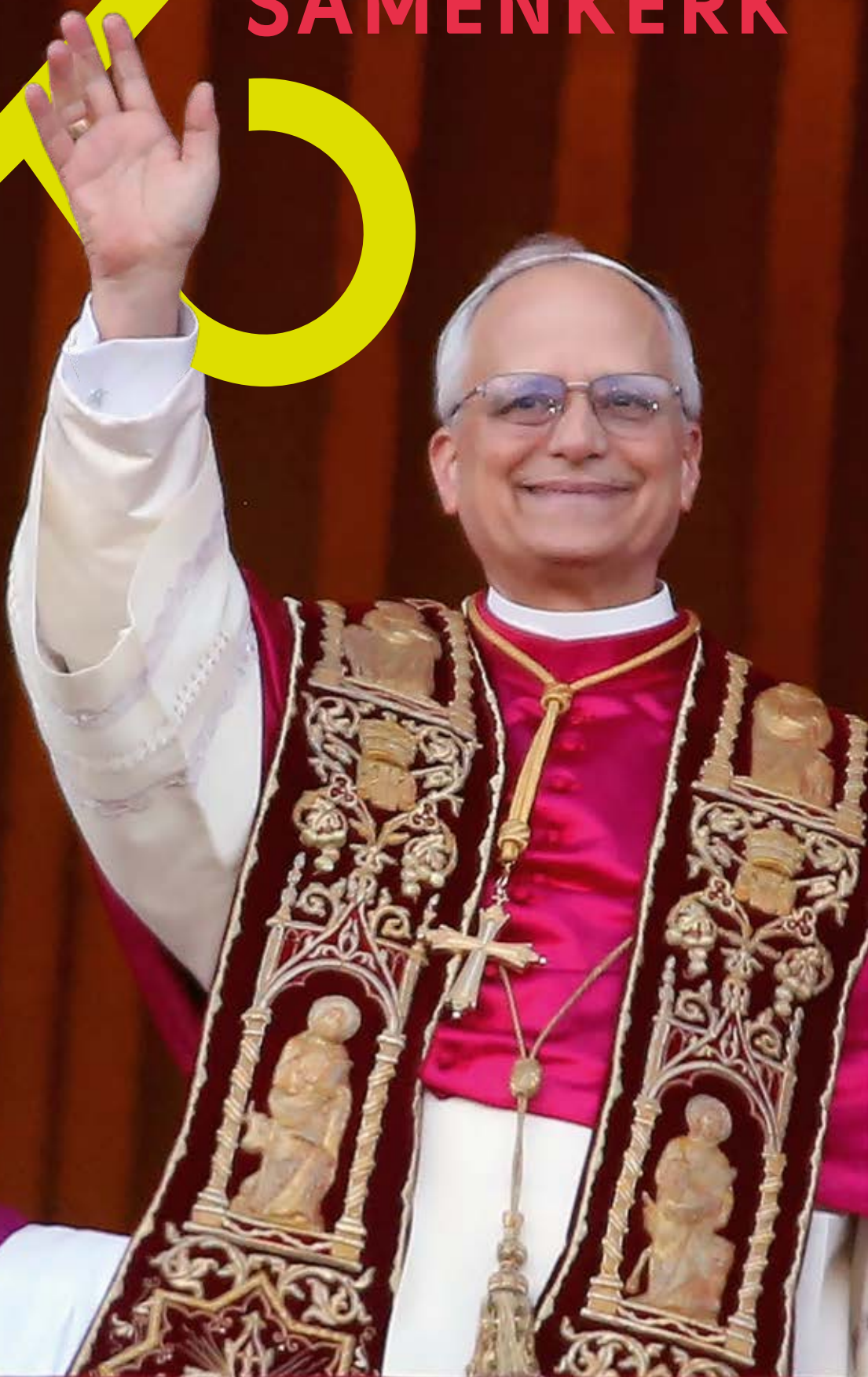
SAMENKERK

8

Paus Leo XIV

36

Zomerpuzzel

SK

JULI
2025
4

Magazine van het bisdom Haarlem-Amsterdam

SAMENKERK

Foto cover: Ramon Mangold

Foto pagina 20-21: Vatican Media

Colofon

SamenKerk is het magazine van het Bisdom Haarlem-Amsterdam en verschijnt zes keer per jaar. Nummer 4 van 2025 – jaargang 50. De volgende uitgave verschijnt op 4 september 2025.

Redactie

Eric van Teijlingen (hoofd- en eindredactie),
Chris Bond, Eugene Jongerden, Jerry Keuss
(redactiesecretariaat)

Medewerkers

Mariska Adrichem, Ada Bakker, Jasperine van der Plas, Anneke Donkers, Leo Fijen, Ingrid Henkemans, Marcel Poorthuis, Vera Schneijderberg

Redactieadres

SamenKerk • Postbus 1053, 2001 BB Haarlem
Telefoon • 023-5112600 Fax • 023-5112629
IBAN • NL86 ABNA 0230 8523 19
E-mail • samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl
www.bisdomhaarlem-amsterdam.nl

Abonnement

Abonnementenadministratie • 023-5112600.
Zes nummers *SamenKerk* • € 39,- per jaar
Zes nummers *SamenKerk* in het buitenland
€ 49,- per jaar

Advertenties

Redactie *SamenKerk*
Eric van Teijlingen
023-5112600
samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl

Grafisch ontwerp

Impulsar strategy & design • www.impulsar.nl

Technische realisatie

Vanderperk Groep • www.vanderperk.nl

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming worden overgenomen. Van sommige teksten en illustraties is de herkomst niet te achterhalen; verantwoordelijken kunnen reageren via het redactieadres.

ISSN 1384-8747

Paus Leo XIV

8

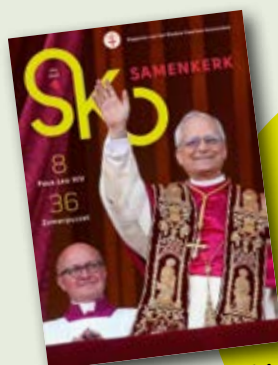
Witte rook! Habemus Papam!
Vaticaanwatcher Hendro Munsterman schreef exclusief voor *SamenKerk* over de keuze voor de Amerikaanse paus Leo XIV.

We blikken graag terug op de nationale bedevaart naar Rome.

In het Heilig Jaar in Rome

12

Wilt u *SamenKerk* niet missen? Of ontvangt u *SamenKerk* liever thuis? Neem een abonnement!
Info: samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl

**Dementie:
hoop
vervlogen?**

24

We zijn dit Heilig Jaar geroepen om 'pelgrims van hoop' te zijn. Maar wat betekent 'hoop' voor mensen met dementie?

Zomerpuzzel

36

Lekker puzzelen en een mooie prijs winnen. Doe mee!

Meer weten over de evangelist Lucas en zijn 'vita' van Jezus? Bijbelkenner Roderick van Attekum vertelt er u over.

**Het Lucas-
evangelie**

26

Het is zomer

Een rustiger tijd. Vakantietijd. Maar misschien toch ook een tijd om erop uit te trekken. Als 'pelgrim van hoop', zoals onze bisschop schrijft. In dit zomernummer reiken we u wat ideeën aan om erop uit te gaan: klim tot hemelse hoogte in de Haarlemse kathedraal, vier Maria tenhemelopneming mee in Heiloo en orgelliefhebbers zijn op woensdagavond en zaterdagmiddag welkom in onze kathedralen.

Maak een uitstapje naar Rotterdam en Schiedam in het bisdom Rotterdam, dat weer een bijzonder cadeau naliet aan onze kathedraal. Of reis mee met de terugblik op de nationale bedevaart naar Rome van dit voorjaar.

Uiteraard staan we ook nog even stil bij de pauskeuze van Leo XIV. En, tot slot, een zomernummer zonder onze zomerpuzzel bestaat niet. Daarom: veel puzzelplezier maar vooral leesplezier met dit zomernummer van *SamenKerk*.

Eric van Teijlingen
hoofdredacteur

En verder

- 4** Mgr. Hendriks: wat ik u zeggen wil
- 6** Pelgrim van hoop: eropuit
- 14** Kort nieuws
- 11** Kathedralen en basilieken: op naar Rotterdam
- 18** Leo Fijen: Gezegend met deze nieuwe paus
- 20** Inspiratie
- 23** Parels uit de schattengrot: Liefde verdrijft vrees
- 28** Geboekt
- 30** Uit de kunst: Een bijzonder afscheidscadeau
- 32** Bezoek van kardinaal Pietro Parolin
- 34** 50 jaar SamenKerk
- 38** Personalía
- 39** Agenda

Eropuit... als pelgrim van hoop

In dit Heilig Jaar zijn we geroepen pelgrims van hoop te zijn. Misschien bent u in deze zomermaand inderdaad onderweg. Voor velen is het vakantietijd. 'Vakantie' komt van het Latijnse 'vacare', vrij-zijn. Wie wil er nu niet vrij zijn?

M

aar echt vrij zijn heeft niet alleen te maken met kunnen doen wat je wilt. Dat kan je zelfs onvrij maken: als je kunt doen en laten wat je wilt, geld genoeg hebt om te besteden,

met tijd en mogelijkheden, kan dat leiden tot verslaving en andere ongewenste gevolgen, als je niet tegelijk de prudentie bezit om goed met je mogelijkheden om te gaan. Om een pelgrim van hoop te kunnen zijn, is er dus iets meer nodig dan louter vrijheid om te kunnen gaan en staan waar je wilt.

Vrij zijn voor

In de vakantie zijn we vrij van allerlei verplichtingen en vrij om aandacht te kunnen schenken aan dierbare mensen om ons heen. 'Vacare Deo' staat op de Abdij

van Egmond geschreven: Vrij-zijn voor God. Om God te kunnen ontmoeten heb je innerlijke vrijheid nodig en ruimte. Wie in beslag is genomen door zorgen en tijdelijke zaken, kan niet zo goed vrij zijn voor God. Maak je hoofd weer eens leeg. Dit is de uitnodiging van deze maand: richt je blik naar de hemel, naar de blauwe lucht, de zon, voel je vrij. Wat weegt er op je, ervaar je druk en stress? Wat voor weg zou je kunnen gaan om af te geven wat er op je weegt, om dat toe te vertrouwen aan je goede God? Sta het af, vertrouw het toe... Voel je geroepen om je zorgen niet alleen te dragen, en in de oneindige ruimte van God te gaan staan, innerlijk vrij. Dat kun je gewoonlijk niet ineens, het is een oefening. Als je die weg probeert te gaan, zal er altijd toekomst zijn en is er altijd meer dan je omkaderde bestaan; staande in de grote ruimte van God word je een pelgrim van hoop...

naar de hemel is en ons de mooiste weg zal wijzen. Hoe kun je de pelgrimstocht door het leven met geloof en hoop volbrengen? Kijk en luister naar Maria!

Woorden van Maria

Nu zijn er van Maria weinig woorden overgeleverd. Maar de woorden die we kennen zijn betekenisvol. Er is de vraag die zij aan de engel stelt, als die haar vertelt dat zij moeder zal worden: "Hoe kan het geschieden, daar ik geen man beken?" Maria krijgt als antwoord enige uitleg: "De Heilige Geest zal over je komen". Dat antwoord is tegelijk een mysterie. Het volgende woord dat zij spreekt, is een woord van overgave: "Zie de dienstmaagd des Heren, mij geschiede naar Uw woord".

Hoe kunnen we pelgrims van hoop zijn en in de hemel komen? Zeg met Maria deze woorden: "Mij geschiede naar Uw woord". Zit het tegen? Loopt het niet zoals je had gehoopt? Blijf niet piekeren en grommen. Beweeg je gedachten en je hart naar overgave. Maria kon dat in één keer, voor mij blijft dat een exercitie, die ik steeds weer moet herhalen...

De mooiste woorden van Maria zijn misschien de woorden van

haar lofzang. Zij heeft het niet verdiend, ziet alles als cadeautjes, gaven, geschenken. "Hoog verheft mijn ziel de Heer ..want Hij die machtig is, heeft wonderwerken aan mij gedaan". Dit is Maria's raad: tel je zegeningen, benoem ze, ook de kleine dingen, wil dankbaar leven. Het laatste woord dat van Maria is overgeleverd is dat van de bruiloft van Kana, waar Maria tot de bedienden zegt: "Doe maar wat Hij, doe maar wat Jezus, je zeggen zal". Je zou kunnen zeggen: die laatste woorden zijn Maria's testament, haar geestelijke nalatenschap: Doe maar wat Jezus zou willen.

Een kleine pelgrimage

Bent u misschien niet op vakantie? Zit er dan niet een kleine bedevaart in? Er zijn vele mooie en bijzondere plaatsen in ons eigen land, waar je zo'n bedevaart kunt houden als pelgrim van hoop. Zoals Onze Lieve Vrouw ter Nood in Heiloo. ■

Bisschop Johannes Hendriks

**Richt je blik
naar de hemel,
naar de blauwe
lucht, de zon,
voel je vrij**

Maria in de hemel opgenomen

In de maand augustus wordt onze blik op Maria gericht. In die oneindige ruimte is er een Moeder die met hartelijke liefde naar ons omziet. Zij is in de hemel met lichaam en ziel, helemaal vrij; zij is een schepsel maar heeft al volkomen haar doel bereikt. Bij die voor ons nog onvoorstelbare eindbestemming mogen we hopen zelf ook veilig aan te komen.

Maria is al zover, helemaal voltooid, omdat zij zonder zonde was, een prachtig, zuiver leven heeft geleid. Dat kunnen wij niet evenaren, maar als we naar Maria kijken, hebben we de mens voor ogen die ons lijntje

De column van mgr. Jan Hendriks is deels eerder gepubliceerd in *Pelgrims van Hoop* (uitgeverij Adveniat).

Kijk op Kathedraal-TV naar een gesproken versie van deze 'Wat ik u zeggen wil'.

Pelgrim van hoop: eropuit

KoepelKathedraal - Haarlem

Ervaar een unieke klim door de Koepel-Kathedraal (www.koepelkathedraal.nl): *Stairway to heaven!* Geschikt voor iedereen die trappen kan lopen. Joseph Cuypers ontwierp deze prachtige Jugendstil koepel als een hemelse ruimte, die verwijst naar het Nieuwe Jeruzalem uit het Bijbelboek Apocalyps. Laat je meevoeren door een eeuwenoud visioen van strijd, hoop en uiteindelijke verlossing in het hemelse Jeruzalem. Eenmaal in de koepel sta je op een complete 'stadswal' met twaalf poorten – een directe verwijzing naar de Bijbelse beschrijving. Kijk omhoog naar het 'goud van de hemel' en omlaag naar een prachtig uitzicht over het interieur van de kathedraal.

Speciaal voor (klein)kinderen: Speur mee en verbreek de zeven zegels van het Boek! Ze spelen een belangrijke rol in het verhaal 'Apocalyps'. Een spannend verhaal, maar heb je uiteindelijk de geheime code geraden, open dan de kluis!

Beklim ook de torens! Via spannende spiltrappen klim je hoger en hoger naar het licht waar – op zestig meter hoogte – het allermooiste uitzicht op je wacht: de binnenstad van Haarlem, de koperen koepel van de kathedraal, maar ook de duinen en de zee lijken binnen handbereik. Bij helder weer zie je zelfs Amsterdam, Alkmaar en Leiden.

Orgelconcerten

Elke zaterdagmiddag om 16.00 uur t/m 27 september mooie orgelconcerten (van een uur) op het Willibrordusorgel van de H. Bavokathedraal in Haarlem met een deurcollecte na afloop. Info: www.willibrordusorgel.nl

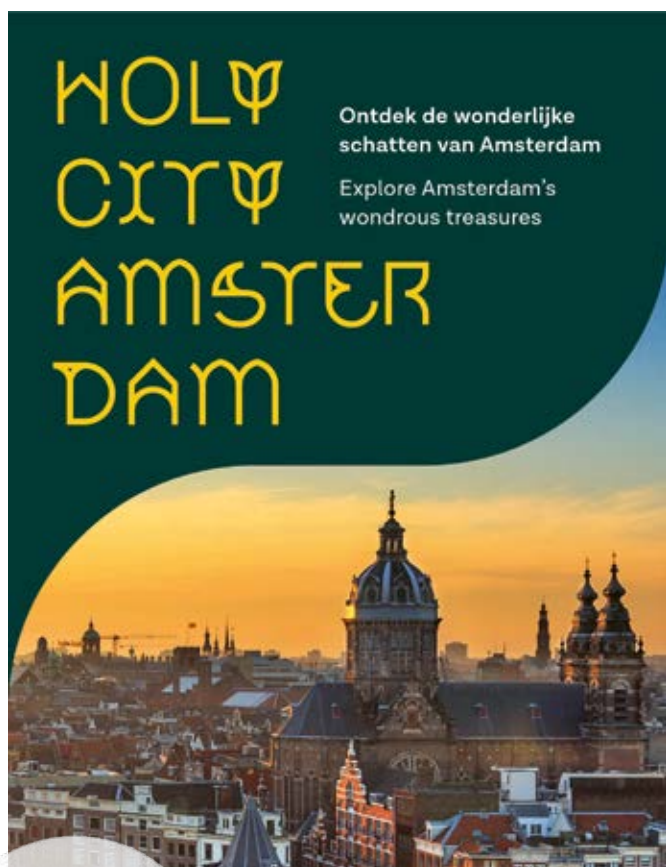
Elke woensdagavond om 20.15 uur t/m 27 augustus de Amsterdamse orgelzomer met mooie orgelconcerten in de co-kathedrale basiliek H. Nicolaas (toegang € 12,50). Info: www.muzeikindenicolaas.nl

'HABEB' in Heiloo, Alkmaar, Bergen, Egmond

Rond Alkmaar is een speciale jubileumpelgrimsroute langs locaties, waar tussen 700 en 1700 bijzondere dingen zijn gebeurd. De route 'HABEB' gaat langs Heiloo (Willibrordusput, Mariaheiligdom), Alkmaar (eucharistisch bloedwonder), Bergen (eucharistisch wonder) en Egmond (Adelbertusakker). De route kan op ieder punt begonnen worden.

Holy City Amsterdam

In het hart van Amsterdam worden unieke wandeltours aangeboden, om het indrukwekkende (katholieke) religieuze erfgoed van de hoofdstad in de prachtige binnenstad te ontdekken. De wandelingen zijn een ode aan 750 jaar Amsterdam, het Jubeljaar 2025 van de katholieke Kerk én de geloofsgeschiedenis van de stad. De tours laten deelnemers kennis maken met plekken van bijzondere geschiedenis en betekenis, zoals de bijzondere (Bijbelse) gevelstenen, het Mirakel van Amsterdam van 1345 en verborgen parels als Museum Ons' Lieve Heer Op Solder. De wandeltours starten om 10.00 uur of om 13.30 uur op diverse dagen doordeeweeks als in het weekend. Info en boeking: www.holycity.amsterdam

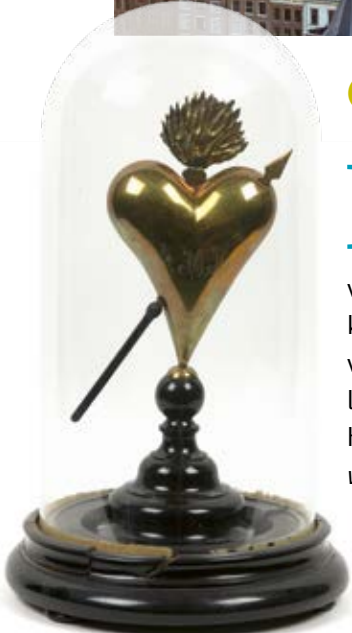

Ons' Lieve Heer op Solder - Amsterdam

Bij de viering van 750 jaar Amsterdam horen ook het Mirakel van Amsterdam uit 1345 en de schuilkerkentijd. In Museum Ons' Lieve Heer op Solder kan de tentoonstelling 'Mirakel van Amsterdam' bezocht worden. Het wonder van de niet-brandende hostie uit 1345 was van groot belang voor de ontwikkeling van de stad en maakte haar tot een centrum van eucharistische devotie. De jaarlijkse Stille Omgang houdt deze oude traditie in ere. Centraal staat de 17e-eeuwse pastoor van het Begijnhof, Leonardus Marius. Hij verdedigde in de schuilkerkentijd het katholieke perspectief op het Mirakel van Amsterdam in zijn boek *Amstelredams eer ende opcomen*. De teksten en de prenten in dit boek droegen ertoe bij dat het Mirakel van Amsterdam tot op de dag van vandaag een belangrijk onderdeel is gebleven van de katholieke identiteit in Nederland. Info: www.opsolder.nl

Catharijneconvent - Utrecht

Museum Catharijneconvent (Utrecht) presenteert tot 1 maart 2026 met 'In the name of Love. Over kunst en liefde' een verrassende reis langs de vele facetten van liefde. Van vurige passie en naastenliefde tot spirituele toewijding en de schaduwzijden van liefde zoals haat en verdriet. Oude, moderne en hedendaagse kunstwerken komen op verrassende wijze samen. 'In the name of Love' verkent de liefde vanuit vijf invalshoeken: naastenliefde, familie, relaties, lichamelijke en spirituele liefde. Info: www.catharijneconvent.nl

Meer op www.bisdromhaarlem-amsterdam.nl/eropuit

Leo XIV

Foto's: Ramon Mangold

Op 8 mei was er plots witte rook. ‘Habemus papam’, klonk het en gejuich steeg op van het Sint-Pietersplein. “Zijne eminentie Robert Francis kardinaal Prevost... paus Leo XIV.” En kort daarna verscheen hij op het balkon van de Sint-Pieterskerk met de woorden: “Vrede zij u!”. Wie is onze nieuwe, Amerikaanse, paus? Wat kunnen we verwachten? Voor Vaticanwatcher Hendro Munsterman is paus Leo XIV de verrassing die geen verrassing was.

Prevost helemaal bovenaan mijn lijstje van kanshebbers gezet en in de zaterdagkrant afgedrukt. Een conclaaf is geen Eurovisiesongfestival maar we houden wel allemaal lijstjes met kanshebbers bij. En Iacopo - die, zoals het een Italiaan betaamt, weliswaar kardinaal Parolin bovenaan zijn lijstje kanshebbers had geplaatst, had enkele dagen voorafgaand aan het conclaaf toch in *La Repubblica* geschreven dat Prevost wel eens de verrassing van het conclaaf zou kunnen worden.

V

oor veel Vaticaanwatchers was de verkiezing van Leo XIV een grote verrassing. Hij stond op slechts weinig lijstjes van zogenaamde ‘Vaticaankenners’. Het overgrote deel van de Italiaanse Vaticaanjournalisten viel

al helemaal van hun stoelen. Deze collega's verkeerden in de hoop en veronderstelling, dat er na 47 jaar buitenlandse pausen - een Pool, een Duitser en een Argentijn - eindelijk weer ‘gewoon’ een Italiaan op de zetel van Petrus zou plaatsnemen.

Dat hadden ze voorafgaand aan het conclaaf ook uitgebreid aangekondigd. De namen die in de Italiaanse pers het meest genoemd werden, waren Pietro Parolin, Matteo Zuppi en Pierbattista Pizzaballa. ‘Parolin heeft al veertig stemmen tijdens de eerste ronde’, wist een nationale krant te melden. Een andere krant sprak zelfs over vijftig stemmen. Alsof het een Eurovisiesongfestival betrof. Maar het was uit de duim gezogen.

Kardinaal Prevost

In het Vaticaanse perscentrum viel het aan de ‘Italiaanse kant’ van de lange tafel, waar wij Vaticaanjournalisten dagelijks aan werken, dan ook ijsig stil toen kardinaal Dominique Mamberti op 8 mei vanaf het balkon van de Sint-Pieter de naam van Robert Francis Prevost uitsprak. Mijn Italiaanse collega Iacopo Scaramuzzi en ik - we zitten vrijwel altijd gebroederlijk naast elkaar - keken elkaar echter glunderend aan en sprongen (letterlijk) een gat in de lucht. Want ik had als enige Vaticaanjournalist ter wereld kardinaal

Synode sleutel tot conclaaf

Hoe dat zo kwam? Ik had kardinaal Prevost al geruime tijd op mijn lijstje staan. Diezelfde avond van het *Habemus Papam* appte een Franse collega me: ‘Ik herinner me hoe jij afgelopen 3 maart al met mij over Prevost sprak toen we koffie gingen drinken. Chapeau!’. Hoe je dat doet? Natuurlijk komt er ‘geluk’ bij kijken. Want tijdens een conclaaf kan er achter gesloten deuren van alles gebeuren.

Maar wie zijn oor in het Vaticaan te luisteren legt, kon eigenlijk niet verrast zijn. Wie bovendien in oktober 2023 en 2024 dag na dag de twee sessies van de bisschoppensynode waarmee paus Franciscus de Kerk wilde vernieuwen, had gevolgd, ook niet. Ik had tijdens die synode veel deelnemers synodevaders en -moeders gesproken om te begrijpen wat er achter de hoge Vati-

caanse muren gebeurde. Van de 133 kardinalen die een opvolger van Franciscus mochten kiezen, hadden er 61 aan deze twee intensieve

”

Wie zijn oor in het Vaticaan te luisteren legt, kon eigenlijk niet verrast zijn

hij was jarenlang missionaris en bisschop in Peru. Hij kent het religieuze leven: hij was van 2001 tot 2013 hoofd van de Augustijnerorde. En hij kent het Vaticaan en de Wereldkerk: paus Franciscus benoemde hem in 2023 tot chef van de Vaticaanse afdeling die besluit over bisschopsbenoeringen. Prevost is discreet, heeft leiderschapservaring en is een gematigde kandidaat, die het synodaal proces van paus Franciscus ondersteunde, maar ook de steun van een deel van de conservatieven kan verwerven door de rust die hij uitstraalt.' En dat is precies wat er gebeurde. En daarom ook werd hij al in de vierde stemronde – veel sneller dan verwacht – tot paus gekozen.

synodesessies deelgenomen en zij waren daar vrijwel zonder uitzondering lovend over. Ik wist dus dat het synodale proces – waar in de media weinig aandacht aan besteed was – onomkeerbaar was en dat een grote meerderheid van de kardinalen dit ondersteunde. Voor mij was de synode de sleutel voor de uitkomst van het conclaaf.

Prevost is discreet, heeft leiderschapservaring en is een gematigde kandidaat

Andere 'functie-eisen'

Voorafgaand aan het conclaaf schreef ik over mijn topfavoriet Prevost, dat er weliswaar een 'ongeschreven regel bestaat dat Amerikanen geen paus kunnen worden', maar dat de in Chicago geboren Robert Prevost 'de minst Amerikaanse Amerikaan van de tien pauskiezers uit de VS' is. 'Kardinaal Prevost is lid van de Augustijnerorde en voldoet aan alle functie-eisen', schreef ik verder. 'Hij heeft pastorale ervaring:

Verbinder

Onze nieuwe Amerikaans-Peruaanse paus is een duidelijke voorstander van het pastorale beleid

van paus Franciscus. Dat is te zien aan zijn aandacht voor de armen. In het bijzonder ook aan zijn duidelijke uitspraken over een inclusieve, luisterende en synodale Kerk, waar leken 'geen medewerkers van de geestelijkheid, maar medeverantwoordelijk zijn voor het wezen en handelen van de Kerk' (in de woorden van Benedictus XVI).

De aard en wijze waarop paus Leo XIV het beleid van Franciscus voortzet, heeft echter wel een andere toonzetting. De Franciscaanse wervelwind is wat gaan liggen. Leo luistert, neemt uitgebreid de tijd en heeft geen haast. De vorm oogt hier en daar ook wat klassieker. Leo kleedt zich met oude stola's en mozzetta's, die Franciscus nooit heeft gedragen. Ook zal hij zijn zomer doorbrengen in het pauselijke buitenverblijf in Castel Gandolfo, wat Franciscus niet deed.

Daarmee maakt Leo XIV vrienden aan de klassieke en behoudende flank van de Kerk. Hij stelt gerust. De ruimte die de soms wat impulsieve en hyperactieve

In de volgende stappen op de pelgrimstocht die de Kerk door de geschiedenis gaat, wil Leo XIV iedereen meenemen

Franciscus de afgelopen twaalf jaar heeft geschapen, zal nu echter door de rustige en bijna schuchtere Leo XIV worden gebruikt om in de richting, die Franciscus heeft aangegeven, verder te werken.

En in die richting, in de volgende stappen op de pelgrimstocht die de Kerk door de geschiedenis gaat, wil Leo XIV iedereen meenemen. Dat hij wat 'saaiër' is dan zijn voorganger is vooral voor (Vaticaan)journalisten minder leuk. Maar dat is niet ernstig: het daagt ons uit om een spade dieper te steken en onze lezers te vertellen wat er in het Vaticaan gebeurt – ook als het wat geruislozer gaat – en vooral wat het betekent. ■

Hendro Munsterman

Hendro Munsterman is Vaticaan correspondent voor het *Nederlands Dagblad*.

Van 26 april t/m 3 mei vond vanwege het Heilig Jaar de nationale bedevaart naar Rome van alle Nederlandse bisdommen plaats. Vanuit ons bisdom namen zo'n vijftig pelgrims deel, naast het seminarie, een groep van vijftig mensen (vooral gezinnen) met een deels een eigen programma vanwege de (uiteindelijk niet doorgegangene) heiligverklaring van Carlo Acutis en onze bisschop. De bedevaart vond plaats in een bijzondere tijd, namelijk tijdens de 'Sede Vacante' na het overlijden van paus Franciscus. Op de bisdomwebsite kunt u vele foto's en video's nazien en mooie verslagen nalezen van deze pelgrimstocht naar de graven van de apostelen en de heilige deuren in de vier basilieken van Rome. ■

Foto's: o.a. Ramon Mangold,
Eric van Teijlingen

Heiligverklaring

Paus Leo XIV heeft besloten dat de twee Italiaanse zaligen Pier Giorgio Frassati en Carlo Acutis op 7 september in één plechtigheid samen zullen worden heiligverklaard. De heiligverklaring van de zalige Carlo Acutis was voorzien voor 27 april jl., maar moest vanwege het overlijden van paus Franciscus worden uitgesteld, en die van de zalige Pier Giorgio Frassati stond gepland op 3 augustus a.s.

Doorgeven

Hoe geef je het geloof aan de kinderen door? Van 15 september t/m 17 november organiseert het diocesane familiepastoraat op de maandagen in Amstelveen een catechetisch leertraject: In het eerste deel gaat het over de kern van catechese en hoe we anderen kunnen helpen om een leerling van Jezus te worden. In het tweede deel van de cursus wordt een praktische kindercatechese voor direct gebruik ontworpen en uitgevoerd. Info: Jeroen & Marleen van Kreij (mvankreij@bisdomhaarlem-amsterdam.nl | 06 49359610).

Parochierooster

Het is vaak weer een hele puzzel, zeker voor een parochie met meerdere kerklocaties en pastores: vieringen afstemmen, pastores, lectors en koster inroosteren, wijzigingen doorvoeren en zorgen dat iedereen de juiste versie van het rooster heeft. De nieuw ontwikkelde applicatie *parochierooster.nl* is dan dé uitkomst: centraal beheer, online beschikbaar en steeds actueel, liturgische gegevens worden automatisch ingevuld en mogelijke knelpunten worden gesignaleerd. Info: www.parochierooster.nl

150 jaar H. Urbanuskerk in Amstelveen-Bovenkerk

Amstelveen kent een lange kerkelijke traditie. Al in de elfde eeuw had Amstelveen-Bovenkerk een eerste, houten, kerk en tijdens de Reformatie werd er gekerkt in een schuilkerk. In 1805 verleende de gemeente een vergunning voor een kerk op een flink stuk land (met een herberg erbij), dat was gekocht.

De kleine gemeenschap van vierhonderd gelovigen draaide echter op voor de kosten en al snel moest er kerkelijk bezit worden verkocht om alles te kunnen betalen. Een faillissement werd ternauwernood afgewend doordat koning Lodewijk Napoleon Bonaparte (broer van de Franse keizer en Koning van Holland van 1806-1810) zich garant stelde voor de schulden. Uit dank bracht de pastoor een opschrift aan boven het altaar *Regem honorificate* (bewijs de koning eer).

In 1873 gaat de eerste spade de grond in. In 1875 is de Urbanuskerk ingewijd

H. Urbanus

In 1872 wilde pastoor Jan Willem Brouwers een nieuwe kerk bouwen, waarvoor hij een van zijn goede vrienden, de architect Pierre Cuypers, benaderde. Het idee was om een Onze-Lieve-Vrouwekerk te bouwen, maar het bisdom Haarlem stak hier een stokje voor. De kerk bleef vermeld naar de heilige Paus Urbanus. In 1873 gaat de eerste spade de grond in. In 1875 is de Urbanuskerk ingewijd en in gebruik genomen.

Kerkbrand

Een groot litteken heeft de brand die woedde op 15 september 2018, achtergelaten. De gemeenschap van Bovenkerk, de vele vrijwilligers, scholen, stichting Vrienden van de Urbanuskerk en velen anderen hebben met zeer grote inzet ervoor gezorgd dat de kerk hersteld kon worden. Op 5 april 2023 kon mgr. Jan Hendriks de kerk dan ook consacreren. ■

www.heiligemariaparochie.nl
www.vriendenbovenkerkseurbanus.nl

Op naar Rotterdam

voor de Laurentius-
en-Elisabethkathedraal en Liduina-
basiliek

Nederland telt zeven kathedralen en 27 basilieken. Hugo Kolstee bezocht ze allemaal. Hij publiceerde er een boekje over, getiteld 'Alle kathedralen en basilieken van Nederland'. Speciaal voor *Samen-Kerk* zal hij een aantal van deze kerkgebouwen in alle bisdommen van ons land beschrijven. In deze derde aflevering gaan we naar Rotterdam en Schiedam (bisdom Rotterdam).

H

et bisdom Rotterdam werd in 1956 opgericht door paus Pius XII. Het werd afgesplitst van het grote bisdom Haarlem en kreeg als patroon de H. Laurentius, vanouds schutspatroon van Rotterdam. Het jonge

bisdom moest op zoek naar een nieuwe kathedraal. De eerste was de nu afgebroken St.-Ignatiuskerk; in 1968 werd de St Elisabethkerk aan de Mathenesserlaan tot kathedraal verheven met als naam H.H. Laurentius & Elisabethkathedraal.

Omstreeks 1900 groeide in Rotterdam het ideaal om van een grauwe werkstad ook een aangename woonstad te maken. De nieuwe uitleg naar het open en wijde land van Mathenesse, bood ruimte voor een deftige woonwijk. De evenwichtige en harmonische St. Elisabethkerk sierde vanaf 1907 de monumentale Mathenesserlaan.

Rotterdam

Het neoromaanse gebouw is ontworpen door architect Piet Buskens. De voorgevel heeft een strenge, burchachtige uitstraling met twee fronttorens.

Buskens deed dit ter ere van de patroonheilige van de kerk, de H. Elisabeth (1207-1231). Zij woonde jarenlang in de Wartburg, een middeleeuws kasteel in Thüringen. De fronttorens hebben wel iets van de Wartburg. De linker toren, 42 meter hoog met drie luidklokken, heeft een koperen piramidedak waarop na de bevrijding een groot verlicht kruis is geplaatst.

In de kerk schilderde de meest bekende kruiswegschilder, Jan Dunselman, met zijn jongere broer Kees, bijna alle afbeeldingen. In de jaren zestig werd het interieur

H. Laurentius

De H. Laurentius leefde in de derde eeuw in Rome, waar hij als diaken het beheer had over de giften die de kerk ontving voor de behoeftigen. Bij de christenvervolgingen in het jaar 258 werden paus Sixtus met Laurentius gevangengenomen en gesommeerd alle rijkdommen van de kerk over te dragen. Laurentius bracht de keizer een groep arme mensen en zei: zie hier de schatten van de kerk. Zijn sterf- en gedenkdag is 10 augustus.

'gemoderniseerd' en veel moois is toen met de witkwaast weggemoffeld. In de apsis met halfroond koepelgewelf, is het oorspronkelijke schilderwerk uit de jaren 1929-1930 gerestaureerd. Centraal zien we een tronende Christus met daarboven de Heilige Geest en de zegenende handen van God de Vader. Aan weerszijden staan engelen, evangelisten en apostelen. In de apsis staat de bijzondere bisschopszetel, misschien wel de meest moderne van Europa, geheel vervaardigd van doorzichtig plexiglas. In de hoge rugleuning staat het bisschoppelijk wapen gegraveerd. De twee grote transeptramen van Charles Eyck (1897-1983) zijn de mooiste ramen in de kathedraal. Op een ander raam, het 'Laurentiusraam', zien we de tweede patroonheilige van de kathedraal, de H. Laurentius, diaken van Rome.

H. Liduina

H. Liduina is beschermheilige van de stad Schiedam en patrones van chronisch zieken en schaatsters. Ook in het buitenland is zij bekend. In de Canadese stad Toronto hangt in een schaatshal een grote foto van H. Liduina op haar reliekschrijn. Zij is geboren in 1380. Tijdens het schaatsen met vriendinnen, 15 jaar oud, kwam zij ten val en brak een rib. Er ontstond een abces dat niet wilde genezen en zij bleef 38 jaar bedlegerig tot zij stierf. Ze had allerlei ziekten en kwalen en kreeg mystieke visioenen. Vanaf haar ziekbed troostte zij armen en noodlijdenden van heinde en verre. Al tijdens haar leven, maar zeker na haar dood, werd zij door het volk als een heilige vereerd. Haar feestdag is op 14 juni. De relieken van Liduina worden bewaard in een verguld koperen schrijn uit 1890. Het tintinnabulum naast het altaar, een van de eretekenen van een basiliek, is heel bijzonder. Het klokje en het beeldje van Liduina bevinden zich in een hartvormig draagstel met daarin fijn verwerkt een rozenhoedje, een kleine rozenkrans.

In de kapel gewijd aan de H. Liduina staat een levensgroot verzilverd beeld van haar met in de rechterhand een bloeiende rozenstruik. De rozen herinneren aan haar beschermengel, die Liduina een rozentak had gegeven. De rozen zouden gaan bloeien wanneer haar lijden ten einde was, zo had de engel haar in een visioen gezegd. Het beeld is een geschenk van de parochie omdat Schiedam in de Tweede Wereldoorlog voor schade gespaard bleef. Tegen een muur staat de vijftiende-eeuwse gotische grafzerk, die het graf van Liduina bedekte, afkomstig uit de St.-Janskerk, waar zij eerst was begraven.

Schiedam

De Liduinabasiliek in Schiedam is de enige basiliek in het bisdom Rotterdam en in Zuid-Holland. Wie Schiedam zegt, zegt jenever. Achter pakhuizen, branderijen, distilleerderijen en mouterijen in de binnenstad schuilt de geschiedenis van de jenever. Schiedam, 'Zwart Nazareth' genoemd vanwege de zwarte walmen van de stokerijen en branderijen, heeft het hoge percentage katholieken mede te danken aan de immigratie van brandersknechten uit Brabant, Westfalen en Münsterland. Maar Schiedam is ook verbonden met de enige Nederlandse vrouwelijke heilige. Haar relikwieën verblijven in de Liduina Basiliek. Van buiten oogt deze neogotische kerk, gebouwd tussen 1878 en 1881, sober, maar de basiliek heeft een onverwacht groots en uitbundig interieur. De decoratie en inventaris uit het atelier van architect Margry is bijna volledig intact gebleven. De vele gebrandschilderde ramen, sommige meer dan 130 jaar oud, geven een schitterend licht in de kerk. ■

Hugo Kolstee

W

onderen bestaan nog. En de geest werd al over ons uitgestort ruim voor Pinksteren. Dat gevoel had ik donderdag 8 mei. Ik was in Mechelen om

twee lezingen te geven over de toekomst van de plaatselijke geloofsgemeenschap. In de pauze, tijdens het avondeten, was daar ineens de witte rook en een uur later de aankondiging van die magische woorden: *Habemus papam*, we hebben een paus. En eerlijk is eerlijk, lang heb ik gedacht dat die bijzondere paus Franciscus een opvolger zou krijgen die wat meer op de rem zou trappen. Ik kon bijna niet geloven dat we als katholieken een nieuwe herder zouden mogen verwelkomen die zo uitdrukkelijk verder wil gaan met het synodale proces, die ons oproept om te luisteren, die een missionaire Kerk wil met leerlingen van Christus die andere leerlingen werven, die ons voorhoudt dat iedereen erbij hoort, die vrouwen en mannen noemt in zijn eerste toespraak, die ons meegeeft om naast de mensen te gaan staan die lijden en arm zijn en die begint met de onvergetelijke woorden: 'Vrede zij met u'.

Verlangen naar wereldleiders met moreel gezag

Misschien ben ik wel een naïeve en goedgelovige katholiek, maar ik heb me in de eerste dagen na het overlijden van paus Franciscus verweesd gevoeld. Ik zal uitleggen waarom dat gevoel zich over mij meester maakte. Als er ooit een tijd is geweest die hunkert naar wereldleiders met moreel gezag, dan is het deze periode in de geschiedenis. We leven in een wereld die het minder nauw wil nemen met de rechtsorde, die mensen tegen elkaar opzet, die polariseert en ook nog eens intimideert, die steeds vaker rechtse of extreemrechtse geluiden laat horen en die geen plaats heeft voor mensen zonder status of stem. Zo'n wereld verlangt intens naar morele leiders met groot gezag. Paus Franciscus straalde zo'n mondiaal gezag uit, misschien wel als enige leider in de wereld. Zijn overlijden verbond voor even de wereld, getuige de wereldleiders die in de marge van zijn uitvaart met elkaar overlegden. De historische foto van president Trump en president Zelensky is onovertroffen, met dank aan het Vaticaan.

Genade van een historisch moment

En dan wordt een paar weken later Robert Francis Prevost gekozen, een augustijn uit Amerika en Peru, een vriend van de armen, een monnik die kan luisteren,

Leo Fijen is ambassadeur van uitgeverij Adveniat en oud-presentator van de geloofsgesprekken van de KRO-NCRV op de zondagochtend.

een pleitbezorger van het synodale proces, een curiekardinaal die gaat eten bij zijn broeders en die niet kan leven zonder dat augustijns gemeenschapsleven, een bisschop met historisch besef en daarom in de naam Leo XIV herinnert aan de waardigheid van iedere mens, zeker in dit digitale tijdperk, een kerkjurist die stromingen in de katholieke Kerk kan verbinden door zijn wijze manier van besturen en theologie bedrijven, een supporter van de wereldvrede.

„
**we hebben een
paus die de wereld
kan verbinden en
onze Kerk kan
inspireren**

**Gezegend
met deze
nieuwe paus**

Al deze kwalificaties vertellen wat een paus allemaal kan betekenen, voor zijn wereldwijde gemeenschap van katholieken, voor de relaties

met andere denominaties en religies, voor de vrede in de wereld. Een paar weken heb ik me verweesd gevoeld, als ik een vader en een moeder had verloren. Maar toen ik in Mechelen die eerste toespraak van de nieuwe paus Leo XIV hoorde, moest ik huilen. Noem het de genade van een historisch moment, noem het Geest die over ons is uitgestort, noem het een wonder. Maar we hebben een paus die de wereld kan verbinden en onze Kerk met al die katholieken kan inspireren. We zijn gezegend met zo'n herder. ■

ZIEKEN APOSTOLAAT

KRACHTCENTRALE WERKT NOG IEDERE DAG

Iedere dag om 15.00 uur loopt de krachtcentrale warm. Een enorme, stille energiebron komt tot leven als vele duizenden mensen in Nederland zich opmaken voor gebed.

Het zijn zieke, oudere en eenzame mensen, die deze krachtcentrale vormen. Mensen die het lijden van dichtbij kennen en die rond de klok van drie uur, maar ook op andere momenten op de dag (en zelfs in de nacht) met woorden en zwijgen hun fysieke en mentale pijn of lijden zinnen geven door het op te dragen aan God en Hem vragen hun lijden vruchtbaar te maken voor de Kerk en de wereld. Zo verbinden zij hun lijden met dat van Christus, de Heer.

Het Ziekenapostolaat ondersteunt hen hierbij. Al sinds 1925, dus al 100 jaar! Het is een apostolaat *voor* zieken maar ook *door* zieken. Door een bemoedigende ziekenbrief, de maandelijkse uitzending 'Vonken van Hoop' (bij Radio Maria) en persoonlijke gesprekken steunt het Ziekenapostolaat deze krachtcentrale.

Steunt u het Ziekenapostolaat?

NL39INGB0000190505

t.n.v. Ziekenapostolaat (Haarlem)

Erik Venneker
seminarist

Voordat ge geboren werd, bestemde Ik u voor Mij.

(Jer. 1:5)

Denk je erover om priester te worden?

Ontdek het op **willibrordseminarie.nl** of kom eens langs!

Hoogeweg 65, Heiloo
T 072 505 1288

**Grootseminarie
St. Willibrord**
Bisdom Haarlem-
Amsterdam

Wilt u de priesteropleiding steunen?

NL64 INGB 000 000 5464 t.n.v. Het Grootseminarie

**EXPLORE
CATHOLIC**

EXPLORECATHOLIC.NL

Ik ben gekozen, zonder enige verdienste van mijn kant, en nu kom ik, met vrees en beven, tot u als een broeder die uw geloof en vreugde wil dienen, en met u wil wandelen op de weg van Gods liefde, want Hij wil dat wij allen verenigd zijn als één familie.

Paus Leo XIV

Homilie H. Mis bij zijn inauguratie
van het Petrusambt

Vaticaanstad, 18 mei 2025.

Iedereen een thuis. U heeft de sleutel.

Je eigen vaste plek, met je eigen spulletjes. Ruimte om jezelf te zijn, te mogen zijn. Dát maakt van een huis een thuis. En dat is een onmisbare zekerheid in het leven. In ons land zijn er helaas meer dan 1 miljoen mensen die juist dat moeten missen. Daar kunt u met uw huis iets aan doen. Door uw huis na te laten aan Kansfonds als u er straks niet meer bent.

Kansfonds biedt sterke – en vaak verrassend simpele – oplossingen voor complexe problemen. En we zetten een vliegwiel op wat werkt. Zo weten we mensen een thuis te geven. Help ons thuisgeven. Laat uw huis (of een gedeelte daarvan) na aan Kansfonds. Kijk op www.kansfonds.nl/nalaten of bel **(035) 624 96 51** en vraag het gratis boekje *Wat is thuis* aan.

Wat is thuis? Lees de inspirerende verhalen en overdenkingen.

Een thuis lijkt zo vanzelfsprekend, je zou bijna vergeten hoe belangrijk het is. Totdat je de verhalen leest van mensen die geen thuis hebben. Hoe leven zij? Hoe houden zij hoop? En wat betekent Kansfonds voor hen? Vraag het gratis boekje *Wat is thuis* aan.

D

e schijnwerper van deze column staat op Dorotheus van Gaza, een diep spiritueel mens, monnik en geleerde. Voor ons zal het toevoegsel 'van Gaza' misschien een schokeffect geven. Het herinnert ons er aan dat Gaza

een centrum van christelijke zoekers naar spiritualiteit was, vergelijkbaar met de Egyptische woestijn, die werd bevolkt door woestijnvaders en -moeders. Het wijst ons er ook op dat de verschrikkingen, die Gaza nu in de greep houden, ook de christenen aldaar treffen. Ja, de Palestijnen behoren tot de oudste christenen, al horen we daarover in het nieuws maar weinig. En de moslims in Gaza stammen af, zo mogen we aannemen, van christenen aldaar. Vandaar deze hommage aan de christenen van Gaza! Dorotheus (rond 500 na Chr.) was afkomstig van een welgestelde familie, maar koos toch voor de weg van ascese. Zijn vele beeldspraken over het boerenleven en over zeevaart doen vermoeden dat hij daarmee vertrouwd was, wat in Gaza niet hoeft te verbazen.

Hij schrijft over dat wereldwonder van de Aya Sophia, toen ter tijd een kerk met de grootste koepel ter wereld. Zijn spiritualiteit is radicaal en tegelijkertijd psychologisch verfijnd. Vanwege zijn delicate gezondheid kon hij niet het regime van woestijnvaders volgen, maar hij legde zich toe op antieke filosofie, de heilige Schrift, de Oosterse kerkvaders en de spreuken van de woestijnvaders. Wat leverde die grondige discipline nu op? Handelt een mens uit vrees voor straf? Of om later beloond te worden? Hoe is dat handelen dan te onderscheiden van een subtiel heils-egoïsme? Menigeen gaat er van uit dat de beloning in dit leven dan wel kan uitblijven (denk aan Job), maar dat het hiernamaals daarvoor grondig compenseert. Wie de oude Canisiusvertaling van het Bijbelboek Job opslaat, zal zelfs lezen dat het probleem van Job (waarom lijdt iemand die onschuldig is?) geen probleem voor de christen is. Die heeft weet van hemelse beloning. Maar Dorotheus onderkent ook daarin een probleem. Hij zegt: er zijn drie fasen waarin men God kan behagen. De eerste is vrees voor straf, wat ons tot slaven maakt. De tweede fase is het werken voor beloning, zodat we als dienaren zijn die loon ontvangen. De derde fase zijn we als zonen en dochters, die streven naar het hoogste goed. Kinderen doen de wil van hun vader, aanvankelijk wellicht uit vrees en vervolgens om een beloning, maar die kinderfasen worden overstege-

Marcel Poorthuis is emeritus-hoogleraar in de dialoog tussen de godsdiensten aan de Faculteit Katholieke Theologie van Tilburg University.

door het kind dat op weg naar volwassenheid handelt uit liefde en eer voor zijn vader.

De Bijbel spreekt ook dan van 'vrees', zoals bij Abraham die God vreesde, maar dat is meer ontzag en eerbied, oftewel 'vreze' dan angst. In alles Gods wil doen uit liefde voor de Allerhoogste, dat is ware geloofsgeloosheid. Dat wil niet zeggen dat de eerdere fasen volkomen achterhaald zijn of op bedrog berusten. Een kind groeit door straf en beloning en dat is noodzake-

lijk voor groei. Het is echter wel van belang om ook de volwassen fase te bereiken. Bereikt een

**Veel religiekritiek
is feitelijk overbodig
als we de lessen
van Dorotheus ter
harte nemen**

**"Liefde
verdrijft
vrees"**

gelovige die niet, dan is de kans reëel dat bij het volwassen worden het hele geloof overboord gaat, zoals we heden ten dage vaak zien. Wezenlijk is de groei naar "liefde die alle vrees uitbant", zoals de evangelist Johannes ons vertelt.

Veel religiekritiek is feitelijk overbodig als we de lessen van Dorotheus ter harte nemen. En inderdaad, wie kent niet mensen die zich onbaatzuchtig voor de medemens inzetten, maar die daarbij zelfs niet denken aan eventuele beloning? Wellicht is het goed om ons te proberen los te maken van een kinderlijke houding en de groei naar volwassen geloof door te maken. Want de grootste is de liefde. ■

Pelgrim van hoop

Als geestelijk verzorger in een verpleeghuis

We zijn dit Heilig Jaar geroepen om 'pelgrims van hoop' te zijn. Maar wat betekent 'hoop' voor militairen op missie, of gevangenen met een langdurige straf in een penitentiare inrichting of bewoners met dementie in een verpleeghuis. In drie artikelen schrijven een legeraalmoezenier, een gevangenisalmoezenier en een geestelijk verzorger van een verpleeghuis hierover. Henk van Hamersveld is werkzaam als geestelijk verzorger bij zorgcentrum 'Bosbeek' in Heemstede.

W

anneer ik mij in het verpleeghuis voorstel als geestelijk verzorger, merk ik vaak twee reacties. Sommige bewoners reageren blij en herkennen iets vertrouwds; zij zijn vaak

nog gelovig en betrokken bij de kerk. Anderen reageren afstandelijk of afhoudend. Soms omdat ze niet goed weten wat mijn rol inhoudt, maar vaak omdat ze in hun leven om diverse redenen bewust afstand hebben genomen van de kerk. Toch merk ik dat bewoners op zoek zijn naar betekenis in hun leven.

Ik werk als geestelijk verzorger bij Stichting Sint Jacob, een organisatie met een katholieke oorsprong. Mijn werkplek is locatie Bosbeek, waar nog altijd religieuzen, naast mensen met uiteenlopende achtergronden wonen. In Bosbeek is de katholieke spiritualiteit, dankzij de

Juist in hun kwetsbaarheid laten mensen met dementie ons iets bijzonders zien

zusters en de kapel als hart van het huis, nog steeds voelbaar.

Dementie

Mijn werk is echter veel breder dan dat. Zo werk ik voor een groot deel met mensen met dementie. Dementie raakt de kern van wie iemand is. Herinneringen vervagen en de woorden raken zoek. Bewoners met dementie worstelen met dit verlies. In gesprekken hoor ik hun verdriet: het lichaam dat niet meer meewerkt en de geest die hen in de steek laat. Zo zijn er bewoners die op bezoek zijn en straks weer naar huis gaan. Familieleden vertellen hoe moeilijk het is om hun naaste te bereiken. Juist hier kan ik als geestelijk verzorger iets betekenen. Ik kan woorden geven aan wat mensen zelf niet altijd meer kunnen uitspreken. Ik kan luisteren naar wat er wél

doorklinkt, zelfs als dat niet in heldere taal komt. Denk aan een blik, een gebaar of een emotie. Ik sluit aan bij hun beleving en tempo. Soms betekent dat simpelweg naast iemand zitten en stil zijn. Een andere keer houdt dat in dat we samen bidden, zoals het Wees Gegroet Maria of het Onze Vader. Soms is het echter ook een lied zingen, dat diep in het geheugen veranderd ligt, zoals een Marialied. Juist dan merk ik, dat er iets gebeurt. Al is het een glimlach, een traan of een hand die meebeweegt.

Daarnaast kan ik ook gebruik maken van onze rijke katholieke symboliek. Hier zit veel kracht in. Hiermee lukt het om mensen te raken voorbij de taal. Zelfs als iemand niet meer kan uitleggen wat hij of zij gelooft; kan een kaars of een kruisje betekenis dragen. Voor bewoners met dementie kan dat moment van herkenning, een bron van hoop en troost zijn.

Pelgrims van hoop

Maar hoe kunnen mensen met dementie zelf pelgrims van hoop zijn? We denken bij pelgrims vaak aan mensen die bewust op weg gaan en hun route kiezen. Maar juist in hun kwetsbaarheid laten mensen met dementie ons iets bijzonders zien. Zij laten zien dat het leven niet alleen draait om wat we doen of presteren. Zij nodigen ons uit om mee te gaan in hun tempo, in hun beleving van het moment. Zij dagen ons uit om te zoeken naar betekenis in kleine dingen.

In iets kleins

In mijn werk zie ik tevens dat familieleden troost vinden in hoe wij om gaan met hun geliefden. Ze ervaren soms machteloosheid, verdriet en zelfs wanhoop als ze hun dierbare zien veranderen. Maar juist in de gezamenlijke momenten kan er iets oplichten van hoop. Dan

beseffen we samen dat het leven, zelfs in de laatste fase, betekenis kan hebben. Dat we samen onderweg blijven, als pelgrims van hoop. Onze bewoners laten mij zien hoe belangrijk verstillings is, zoals bij meditatie. Als geestelijk verzorger leer ik van hen. Ik leer dat hoop niet altijd groot en spectaculair hoeft te zijn, maar kan zitten in iets kleins, in een gebaar van verbinding. Mensen met dementie laten ons zien dat ook zij, ondanks hun verwarring en verlies, iets kunnen doorgeven: liefde, vertrouwen en hoop. Zij blijven, hoe kwetsbaar ook, pelgrims op hun levensweg en wij mogen met hen mee op die reis. ■

Het Lucas- evangelie

De 'vita' van Jezus

Na de apostel Paulus is Lucas de belangrijkste auteur van het Nieuwe Testament. Maar liefst vijftientwintig procent van de heilige teksten is van zijn hand. De evangelist vertelt als enige het hele verhaal van Jezus, dat niet stopt met zijn hemelvaart. Nadat Lucas het leven, sterven en verrijzen van Gods Zoon heeft beschreven in zijn evangelie, vertelt hij in de Handelingen van de Apostelen hoe de leerlingen de Blijde Boodschap overal verkondigen.

B

innen de exegese wordt het Lucasevangelie het 'derde evangelie' genoemd, omdat het simpelweg op de derde plaats staat in het Nieuwe Testament. Het zou logisch zijn geweest, dat daarop meteen de Handelingen van de Apostelen zou volgen.

Bij de definitieve indeling van

het Nieuwe Testament in de vierde eeuw, zette men echter het Johannesevangelie op de vierde plek. Men lette dus niet op de sterke eenheid tussen de beide geschriften van Lucas, maar gaf de voorkeur aan een groepering volgens genre. Eerst geven de vier evangelies samen een compleet beeld van de persoon en boodschap van Jezus Christus. Pas daarna mag het boek van de Handelingen der Apostelen vertellen hoe de leerlingen zijn levenswerk voortzetten.

Synoptisch

Lucas vormt samen met Marcus en Matteüs de groep van synoptici, omdat hun geschriften veel overeenkomsten vertonen. Nadat eerst Marcus zijn evangelie schreef rond het jaar 70, stelden Matteüs en Lucas hun eigen verhaal samen. Hoogstwaarschijnlijk namen ze allebei Marcus als basis en voegden daar gegevens uit eigen bronnen aan toe. Het derde evangelie is uiteindelijk twee keer zo lang geworden als dat van Marcus (678 versus 1.151 verzen). Men denkt dat Lucas de langste boekrol die in die tijd op de markt was, heeft aangeschaft en deze van het begin tot het eind helemaal heeft volgeschreven. Wellicht kon Lucas zo'n kostbaar schrijfmateriaal aanschaffen, omdat hij gesponsord werd door ene Theofilus: een verder onbekend persoon, tot wie hij zich richt aan het begin van beide boeken (Lucas 1,3; Handelingen 1,1).

In vergelijking met Matteüs heeft Lucas veel minder materiaal uit Marcus overgenomen, slechts zo'n 53%. Zijn literaire afhankelijkheid van Marcus is vooral zichtbaar in de opbouw, welke van het oudste evangelie is overgenomen. Ook in Lucas is Jezus eerst lange tijd actief in Galilea, waar Hij wonderen doet en leerlingen om zich heen verzamelt. Daarna maakt Hij een reis naar Jeruzalem, waar zijn lijden, sterven en verrijzen plaatsvindt. Lucas breidt echter het Marcusevangelie uit door er zowel aan het begin als aan het einde verhalen aan te plakken. Zo bestaat Lc. 1-2 uit een kindheidsevangelie, waarin de aankondiging, geboorte en besnijdenis van Johannes de Doper en van Jezus worden verteld. De evangelist geeft in zijn laatste hoofdstuk (Lc. 24) nieuwe verschijningsverhalen. Zo gaat Petrus hoogstpersoonlijk het lege graf onderzoeken, herkennen de twee Emmaüsgangers de verrezen Heer bij het breken van het brood en verschijnt Jezus nogmaals aan de hele groep, waarbij Hij zijn gekruisigde handen en voeten toont.

'Vita' van Jezus

In Lucas' tijd werden grote mannen geëerd met een eigen levensbeschrijving. Zo hadden Alexander de Grote, Cicero en Julius Caesar hun eigen 'vita', waarin hun grote daden en woorden werden geprezen. Met zijn evangelie geeft Lucas ook aan Jezus een 'vita', in de hoop dat zijn lezers niet alleen Gods Zoon leren kennen, maar ook met Hem gaan leven.

Unieke verhalen

Overduidelijk heeft Lucas ook gesleuteld aan de reis van Galilea naar Jeruzalem. Hij beschrijft deze tocht met maar liefst tien hoofdstukken (Lc. 9,51-19,27) in plaats van twee (Mc. 8,27-10,52). In het Lucasevangelie reist Jezus langzamer en niet linea recta richting de Heilige Stad. In concentrische cirkels beweegt Hij zich steeds verder van zijn vaderstad af. Na zijn eerste preek in de synagoge van Nazareth, komt de Heer via omzwervingen in Galilea, Samaria en Judea uiteindelijk in Jeruzalem terecht. Tijdens deze reis klinken bekende en unieke parabels: de barmhartige Samaritaan, de

verloren zoon, de arme Lazarus en de rijke man en de farizeeër en de tollenaar in de tempel. Bijna aangekomen in Jeruzalem, vertelt alleen Lucas over Zacheüs, die in een boom klimt om Jezus te zien. Communicanten en hun begeleiders zijn de evangelist nog altijd dankbaar voor dit bijzondere verhaal...

Waar

Over de exacte plaats, waar Lucas zijn beide boeken heeft geschreven, tast men in het duister. Vanwege het uitstekende Grieks van de auteur wordt vaak verwezen naar de

landstreek Achaia (op het schiereiland Peloponnesos in Griekenland). De meeste exegeten menen in ieder geval, dat het om een plaats buiten Israël gaat, bijvoorbeeld Rome, Antiochië in Syrië of Griekenland.

Verwoesting Jeruzalem

Beide boeken van Lucas worden gedateerd rond het jaar 80. Men gaat er immers vanuit dat het Marcus-evangelie zo'n tien jaar nodig had om voldoende verspreid te raken binnen de Kerk. Pas nadat dit document een belangrijke positie had verworven binnen de verschillende geloofsgemeenschappen, koos Lucas het als basisdocument voor zijn eigen evangelie. Een andere aanwijzing voor deze datering is de meer gedetailleerde beschrijving van de toekomstige verwoesting van Jeruzalem. Anders dan in Marcus gebruikt Lucas tweemaal het woord 'omsingelen'. Waarschijnlijk wist Lucas van de lange belegering van Jeruzalem in het jaar 70 door de Romeinse generaal Titus, nadat hij zijn vader (keizer Vespasianus) had opgevolgd als bevelhebber. Zo kon Lucas de weeklacht (Lc. 19,43-44) en voorspelling (Lc 21,20) van Jezus met meer details beschrijven. ■

Roderick van Attekum

Vrede zij u...

De vrede zij met u! Met die woorden begroette paus Leo XIV na zijn verkiezing de Kerk en de wereld. We hebben weer een paus. Maar wie is *Papa Prevost*? Waarom is Robert Prevost meer een zoon van Zuid-Amerika dan van de Verenigde Staten? Wat kunnen we van hem als Augustijn verwachten? En waarom zijn die eerste woorden van vrede zo veelzeggend voor hem en wat is de betekenis van zijn paus-schap voor de wereld? In diverse bijdragen schetst deze bundel een eerste beeld van deze paus: zijn achtergrond en zijn levensverhaal, de betekenis van de keuze van zijn pausnaam, zijn verhouding tot paus Franciscus, zijn visie op het synodaal proces en op de rol van vrouwen en zijn oproep tot vrede voor de Kerk en wereld in een tijd van oorlogen.

Vrede zij met u! Een kennismaking met paus Leo XIV | Leo Fijen en Anton ten Klooster (redactie) | ISBN 9789493395466 | www.adveniat.nl | € 11,99

Van 't houtje zijn

De uitdrukking 'Van 't houtje zijn' betekent rooms-katholiek zijn, "behoren tot degenen, die het kruishout als teken van verlossing vereren". Katholiek zijn betekent ook behoren tot een groep mensen, een 'club' met een eigen geschiedenis, eigen gebruiken, gedachten en gewoonten. 'Katholiek' heet het mooie boek dat pastoor Jan-Jaap van Peperstraten heeft geschreven. In korte en goed leesbare artikelen komt een keur van onderwerpen aan bod op het gebied van liturgie, Bijbel, moraal

en ethiek, kerkgeschiedenis van 'het jaar nul' tot aan de dag van vandaag, met speciale aandacht voor ons eigen land, enzovoort. Het woord 'katholiek' komt van het Griekse 'katholikos', wat universeel of wereldomvattend betekent. Dat kun je van dit boek ook zeggen. Een boek voor iedereen die 'van 't houtje is' of dat wil of gaat worden!

Katholiek. Het katholieke geloof in de Lage Landen | Jan-Jaap van Peperstraten | ISBN 9789043542142
www.boekenwereld.com | € 17,99

Meer dan het leven

Kijk om je heen en je merkt dat we met grote vragen worden geconfronteerd. ‘We’ als wereldburgers, ‘we’ als mensen in ons land, ‘we’ als mensen in de kerk, ‘we’ als mensen met onze dierbaren, die om ons heen staan. Oorlogen, toenemende onzekerheid op politiek en economisch vlak tot aan hoe ga ik om met persoonlijke tegenslag en uitzichtloosheid. Groepen komen steeds meer tegenover elkaar te staan, dan naast elkaar. De aarde, ons gemeenschappelijke huis, wordt meer en meer aangetast, vaak onherstelbaar. Meer en meer mensen zijn op drift (om welke reden dan ook); anderen vrezen hun komst. Biedt het christelijk geloof ook voor deze situaties hoop? Ja, aldus Erik Borgman: telkens opnieuw wordt onze hoop gewekt, want “de hoop wordt niet teleurgesteld” (Rom. 5,5 en tevens begin van de Bul voor het Heilig Jaar 2025).

Meer dan het leven. Tegen moedeloosheid | Erik Borgman
ISBN 9789043542753 | € 22,50
www.kokboekencentrum.nl

Heilige Titus Brandsma

De in mei 2022 heiligverklearde Friese pater karmeliet wekt steeds meer interesse. En niet alleen bij katholieken of gelovige mensen. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij gezien als een van de vele slachtoffers van het naziregime. Hij was een verzetsheld, die was opgekomen voor het vrije woord. De bezetter vreesde zijn invloed

(in de katholieke zuil), want zijn kritische oordeel over het nationaalsozialisme vond veel weerklank. Vooral zijn wijsgerige belangstelling voor de mystiek – hij was in Nijmegen hoogleraar christelijke mystiek – trok in de jaren vóór de oorlog al veel aandacht. *Denker voor Gods aangezicht* is niet

alleen een levensbeschrijving van Brandsma, die we als martelaar in de Kerk op 27 juli gedenken, maar neemt u mee in zijn denken en intellect. In *Zo verborgen in God* zijn de beste teksten van pater Titus over mystiek en maatschappij verzameld: van artikelen uit dag- en weekbladen of tijdschriften tot toespraken en radiovoordrachten over gelukkig worden, liefhebben, God kennen en ervaren, vrede bereiken (in onszelf en de wereld).

Denker voor Gods aangezicht. Titus Brandsma – een intellectuele biografie | Ingo Bocken | ISBN 9789024439454 | www.boom.nl | € 39,90

Zo verborgen is God niet. Mystiek en maatschappij bij Titus Brandsma | Peter Nissen | ISBN 9789024464791 | www.boom.nl | € 22,90

Ingrid Henkemans is erfgoedsspecialist van Museum Catharijne-convent en inventariseert en adviseert de kerken van het Bisdom Haarlem-Amsterdam.

Een bijzonder afscheidscadeau

Wat doe je als net opgericht bisdom cadeau aan het bisdom, dat je verlaat? In 1955 stond de Rotterdamse clerus voor dit dilemma. Het idee ontstond om een prijsvraag voor een kunstwerk voor de Haarlemse kathedraal uit te schrijven met de *Imitatio Christi* van Thomas à Kempis als onderwerp. Drie kunstenaars werden geselecteerd: Frans Brakkee, Bob Zijlmans en Antoon Winkel.

e laatste won de prijsvraag en maakte het afscheidscadeau, dat tijdens de plechtige hoogmis op dinsdag 24 april 1956 aan mgr. J. Huibers van het Bisdom Haarlem werd aangeboden: een drieluik over het lijden en sterven van de

Martelaren van Gorcum als ultiem voorbeeld van de navolging van Christus. Dit drieluik kwam eind mei bij de vespers in de kathedraal vanwege het bezoek van kardinaal-staatssecretaris Pietro Parolin in beeld, toen relieken van de Martelaren van Gorcum in deze kapel,

onder het altaar met het altaarstuk van Winkel, werden geplaatst. Antoon Winkel maakte dit drieluik geïnspireerd op Middeleeuwse retabels. Winkel koos ervoor om het lijden en sterven van de Martelaren van Gorcum (op 5 en 6 juli 1572) in zeven scènes te verbeelden. Dit getal verwijst naar de volmaaktheid (denk bijvoorbeeld aan de zeven scheppingsdagen). Alle zeven scènes laten het lijden van de Gorcumse geestelijken zien met centraal de ophanging van alle martelaren. Tussen de verschillende scènes inclusief de ophanging zit een parallel met het lijden en sterven van Christus. Als kroon op het werk voegt Winkel een rechthoekig paneeltje toe en plaatst dit boven de zeven voorstellingen. Daarop zijn twee engelen te zien die elk een punt van de doek van Veronica ophouden, met daarop een lijdende Christus.

”
**Het getal van
zeven scènes
verwijst naar de
volmaaktheid**

Buitenkant

Op de buitenkant van de paneeldeuren zijn twee belangrijke historische priesterfiguren te zien. Op het linker luik is Sasbout Vosmeer, eerste Apostolisch Vicaris, met kerkmodel in de hand te zien. Rechtsboven is het wapen van Zuid-Holland afgebeeld en achter hem de Oude- of Sint Hippolytuskkerk van Delft. Op het

luik rechts zien we Nicolaas van de Borch, de eerste bisschop van het bisdom Middelburg dat bestond van 1559-1603 en later onderdeel werd van de Hollandse Zending. Van de Borch (ook wel Nicolaas de Castro genaamd), heeft kelk en staf in de hand. Rechts boven is het wapen van Middelburg te zien en de Abdij van Middelburg.

Lijden overkoepelend thema

Op de centrale voorstelling is de ophanging van de Martelaren in de turfschuur in Den Briel afgebeeld. Zes martelaren hangen al. De zevende is pastoor Leonardus van Veghel die de ladder beklimt en de andere martelaren bemoedigend toespreekt. Rechts onderaan vlucht broeder Hendrik weg (een verwijzing naar het verraad van Judas). Alle scènes op het linker luik vinden plaats tijdens de nacht van het beleg in kasteel Blauwe Toren in Gorcum. In de bovenste voorstelling worden de 19 geestelijken vastgezet die doodsbang zijn voor wat gaat komen. Daarnaast drukt een Geus een paxtafel (object waarmee de vredeskus uitgewisseld wordt) tegen het gelaat van Claes Pieck, de kloosteroverste van de franciscanen (vgl. de gevangenneming in de hof van Olijven en de Judaskus). In het midden is de marteling van Claes Poppel te zien (vgl. geseling van Christus) en onderaan worden de martelaren bevraagd en moeten ze dobbelen om wie het eerst zal worden vermoord (vgl. de onverschillige rechters). Op het rechter luik is bovenaan de ontkleding van de geestelijken te zien (vgl. ontkleding Christus). In het midden zitten de martelaren in een boot die hen van Gorinchem (Gorcum) naar Den Briel brengt. Winkel symboliseert deze reis door links op de achtergrond de Grote Kerk van Gorinchem en rechts de Brielse Dom te plaatsen (vgl. met de kruisweg). Onderaan is de Geus Willem Lumey te paard afgebeeld en worden de martelaren gedwongen om in processie Den Briel in te lopen richting galg (vgl. de bespotting). Uiteindelijk vinden de martelaren de dood door ophanging wat op het centrale paneel te zien is, waarmee deze gruwelijke geschiedenis wordt afgesloten. ■

Bezoek van kardinaal

Pietro Parolin

Op 25 en 26 mei bracht kardinaal Pietro Parolin, staatssecretaris van paus Franciscus en paus Leo XIV, een bezoek aan Amsterdam en Haarlem. Een mooi verslag van dit bezoek (met veel foto's én zijn preken/toespraken) vindt u op de website van het bisdom.

Foto's: Wim Koopman

SAMEN KERK

JAARGANG 1 NUMMER 5

Misdienaars

In de afgelopen maanden is in veel parochies gekollekteerd voor de uitgaansdag van de misdienaars. Veel pastoors schreven een aanbeveling in hun parochieblad en wij willen u niet graag onthouden wat pastoor P. Schellens hierover schreef:

„Ik beveel deze kollekte bij u aan, en wil graag een woord wijden aan onze misdienaars. In veel Nederlandse parochies zijn zij uit het kerkbeeld verdwenen. Wij, in Langedijk, bezitten er nog hele hordes van. Echte, originele misdienaars, die over trappen struikelen, het boek laten vallen, de kelk heel voorzichtig dragen, als je even niet kijkt elkaar pootje haken, de bel uit elkaar prutsen en de sakristie afbreken, kortom: een onuitroeibare pijler van de liturgie. Ik wil ze graag houden, want veel priesters zullen erkennen, dat hun roeping gegroeid is aan de voet van het altaar als misdienaar. Zoals voet-

ballers gemaakt worden op straat. Johan Cruyff is zijn voetbalcarrière begonnen in een straat in Amsterdam-Oost, waar hij met zijn vriendjes achter een bal aanholde, tuintjes verwoestte en ramen aan diggelen schoot. Misschien is het wel zo, dat – zoals voetballers worden gemaakt op straat – het priestervraagstuk mede opgelost kan worden aan de voet van het aantal, met struikelen, ruziën en veel toewijding. En zoals je een heel jaar op de koorzangers kunt rekenen, als je er één avond, op het St. Ceciliafeest, een paar flessen jenever tegenaangoit; zo ben je verzekerd van trouwe misdienaars, als ze hun jaarlijkse uitgaansdag maar krijgen. Vandaar dit pleidooi hun kollekte goed te gedenken!”

Misdienaars

In de afgelopen maanden is in veel parochies gekollekteerd voor de uitgaansdag van de misdienaars. Veel pastoors schreven een aanbeveling in hun parochieblad en wij willen u niet graag onthouden wat pastoor P. Schellens hierover schreef:

„Ik beveel deze kollekte bij u aan, en wil graag een woord wijden aan onze misdienaars. In veel Nederlandse parochies zijn zij uit het kerkbeeld verdwenen. Wij, in Langedijk, bezitten er nog hele hordes van. Echte, originele misdienaars, die over trappen struikelen, het boek laten vallen,

de kelk heel voorzichtig dragen, als je even niet kijkt elkaar pootje haken, de bel uit elkaar prutsen en de sakristie afbreken; kortom: een onuitroeibare pijler van de liturgie. Ik wil ze graag houden, want veel priesters zullen erkennen, dat hun roeping gegroeid is aan de voet van het altaar als misdienaar. Zoals voetballers gemaakt worden op straat. Johan Cruyff is zijn voetbalcarrière begonnen in een straat in Amsterdam-Oost, waar hij met zijn vriendjes achter een bal aanholde, tuintjes verwoestte en ramen

aan diggelen schoot. Misschien is het wel zo, dat – zoals voetballers worden gemaakt op straat – het priestervraagstuk mede opgelost kan worden aan de voet van het altaar, met struikelen, ruziën en veel toewijding. En zoals je een heel jaar op de koorzangers kunt rekenen, als je er één avond, op het St. Ceciliafeest, een paar flessen jenever tegenaangoit; zo ben je verzekerd van trouwe misdienaars, als ze hun jaarlijkse uitgaansdag maar krijgen. Vandaar dit pleidooi hun kollekte goed te gedenken!”

Misdienaarsdag

13 september 2025

Misdienaars en acolieten (met hun begeleiders) uit heel Nederland zijn welkom op zaterdag 13 september in het Noord-Brabantse Oudenbosch. Deze dag is bedoeld als een **dankjewel** voor je trouwe dienst aan het altaar en om elkaar in geloof en vriendschap te ontmoeten!

Programma

- 10.00** Inloop met koffie/thee en fris in Fidei et Arti (links van de Basiliek aan de Past. Hellemonsstraat)
- 10.30** Woord van welkom en omkleden
- 11.00** Processie vormen
- 11.15** Eucharistieviering in de Basiliek
- 12.15** Lunch
- 13.30** Myserietocht door Oudenbosch
- 15.15** Verzamelen in Fidei et Arti voor een drankje en een presentje
- 15.45** Afsluiting
- 16.15** Einde

Aanmelden: per parochie vóór 1 september 2025.

Kosten: € 20,00 p.p. (incl. programma, Brabants worstenbroodje en Zeeuwse bolus; excl. vervoer)

Contactpersoon bisdom Breda: vicaris Paul Verbeek (pverbeek@bisdombreda.nl)

Initiatief: Landelijk Platform Bedevaarten.

Lezersreis SamenKerk naar de heilige Bavo in Gent

Na de succesvolle reizen naar de Veertien Noodhelpers en de beentjes van Sint Hildegard gaat de volgende lezersreis naar Gent, waar de heilige Bavo vandaan kwam. Wie was hij? Hoe was zijn leven in Gent? En hoe kwam de verering voor deze heilige in Haarlem als naamgever van de kathedraal en later van parochies?

- Bezoek aan de steden Gent en Brugge
- Bezoek aan de Sint Baafskathedraal (en in het bijzonder het schilderstuk 'Het Lam Gods')
- Een ontmoeting met kerkjurist en Vatikanenkenner Rik Torfs
- Op 1 oktober (feestdag H. Bavo) ontmoeting met de Bisschop van Gent, waarbij ook onze bisschop aanwezig is

€699

Inclusief busvervoer, overnachting en ontbijt in hotel in centrum Gent, diners in restaurants, bezoek met audiovisuele tour aan 'Het Lam Gods' (aangeboden door het bisdom van Gent), (pastorale) reisbegeleiding.

Meld u zich ook aan? Vraag de brochure aan: samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl

Zondag
28 september
t/m woensdag
1 oktober

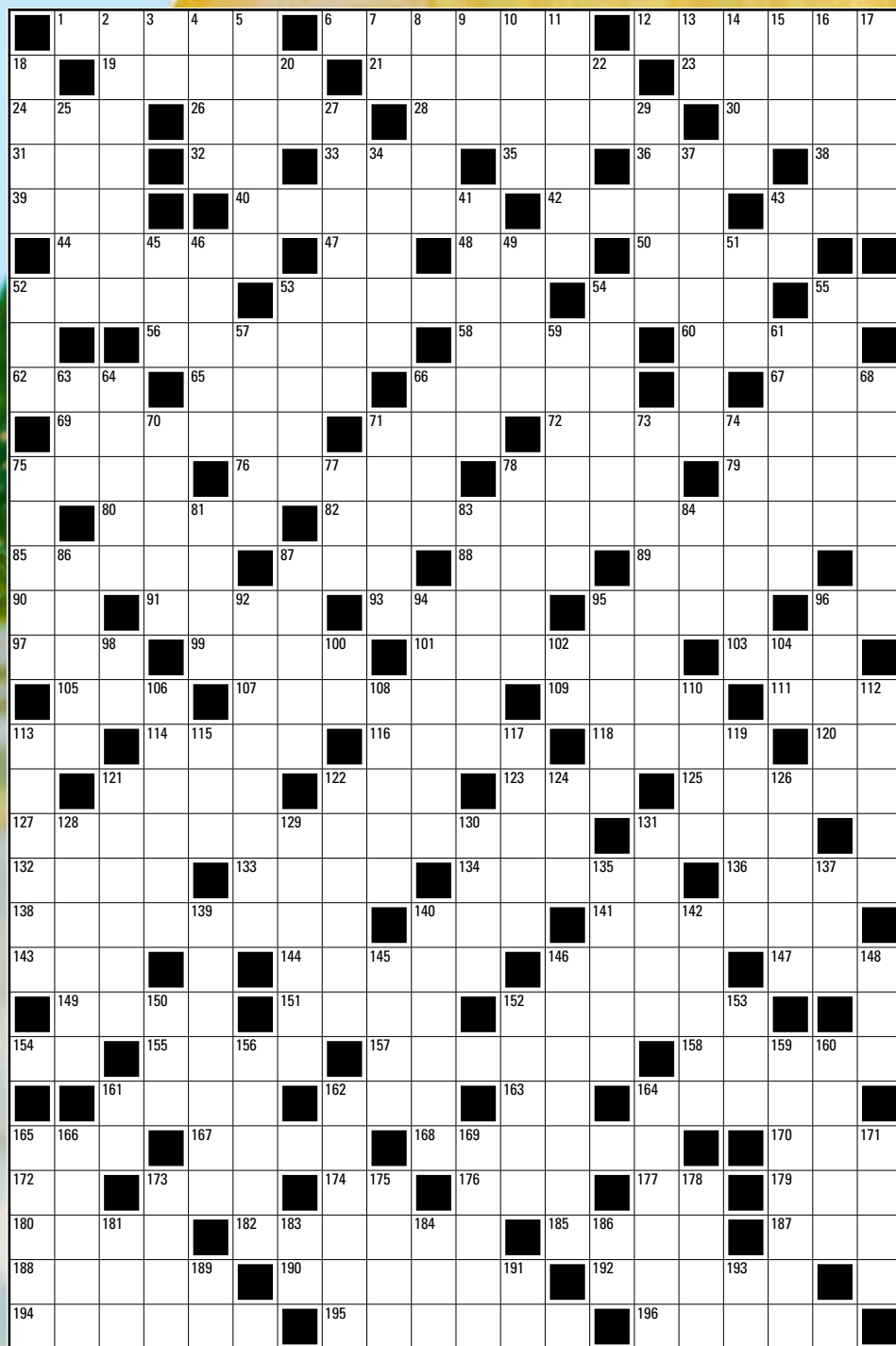

zomer

P U
Z Z
E L

TE WINNEN

Onder de correcte inzendingen worden tien exemplaren verloot van:
'Vrede zij u. Eerste kennismaking met paus Leo XIV' en de CD 'Kom Immanuel' van het koor van de seminaristen van het bisdom.

101	90	116	105	129	2	161	132	141	141	158	55	184	161	154	7	72	101
152	45	178	167	50	24	147	100	167	158	70	187	34	160	104	107	101	
72	7	196	17	158	91	188	36	67	91	185	59	11	51	7	163		
163	90	90	68	59	20	136	39	40	143	72	148	90	75	120			
72	15	185	171	38	167	71	60	185	158	119	75	47	141	158	89	124	
92	72	178	160	91	184	184	107	89	17	58	137	172	158	136	105		
67	68	183	24	81	12	140	163	67	140	26	82	161	167	178	XIV	71	188
136	62	168	30	82	60	188	38	105	196	71	183	4	80	158	55	172	163
70	188	40	67	184	40	157	139	56	114	83	2	2	102				

Horizontaal

1 groente- en vleesextracten 6 aangeboren geschiktheid 12 bezoek 19 muziekinstrument 21 kameraad (volkstaal) 23 onbedekt 24 plaats op de Veluwe 26 een van de Verenigde Staten 28 klap 30 Engelse lengtemaat 31 echtgenoot 32 persoonlijk voornaamwoord 33 in samenwerking met (afk.) 35 Open Universiteit 36 onroerende- zaakbelasting (afk.) 38 uiting van opluchting 39 bouwland 40 onbeduidend 42 halfwarm 43 kantonrechter (afk.) 44 landelijk 47 deel van een mast 48 Rijksplanologische Dienst (afk.) 50 compromis 52 woudrund 53 werkweigeraar 54 Chinees gerecht 55 Veiligheidsraad (afk.) 56 scheikundig element 58 lekkernij 60 werktuig om gaten te maken 62 ik (Latijn) 65 brandstof 66 ad rem 67 voorzetsel 69 verwondering 71 betoverende invloed 72 moerasplant 75 officieel bewijsstuk 76 boven het gewone 78 Amerikaanse ruimtevaartorganisatie 79 geen vermoeidheid voelend 80 schrijfvloeistof 82 keukenapparaat 85 teken van de dierenriem 87 bevel 88 onvoltooid tegenwoordige tijd (afk.) 89 bureau 90 Algemeen Nederlands (afk.) 91 stekend insect 93 rij auto's 95 voormalige Italiaanse munt 96 bevel 97 sergeant (afk.) 99 zedig 101 oosterse vorstentitel 103 afslagplaats bij golf 105 hevig 107 verbetering 109 rustig 111 Nederlands persbureau 113 oosterlengte (afk.) 114 deel van het oog 116 kreupel 118 honderd jaar 120 rijksuniversiteit (afk.) 121 ontkenkend telwoord 122 honderd vierkante meter 123 beursterm (afk.) 125 matig 127 klein hoefdier 131 hemellichaam 132 lid van een Germaans volk 133 inwendig orgaan 134 zeilvaartuig 136 slechthorende 138 evenredig winstaandeel 140 onheilsgodin 141 dooier 143 tijdperk 144 ondergrondse 146 insect 147 dameskledingstuk 149 plaats in België 151 Engels kostschoolstadje 152 zaak om voor te werken 154 Koninklijke Marine (afk.) 155 broos 157 rivier in Londen 158 zuiver gewicht 161 kameelgeit 162 uitroep ter afkeuring 163 noordoost (afk.) 164 rivier in Frankrijk 165 Luxemburgse omroep (afk.) 167 stekelig dier 168 Europese hoofdstad 170 Internationaal Monetair Fonds 172 uitroep van verbazing 173 vrouwelijk (afk.) 174 reeds 176 koordans 177 in oprichting (afk.) 179 vogel 180 part 182 roeipootkreeft 185 op het genoemde 187 internetadres (afk.) 188 geologisch tijdperk 190 katachtig roofdier 192 woede 194 deel van een cirkelvlak 195 keukengerei 196 sein

Verticaal

2 kwajongen 3 soldaat van de Verenigde Staten 4 snel 5 zeer krachtig 7 symbool van zilver 8 Bijbelse vrouw 9 lager beroepsonderwijs 10 rivier in Spanje 11 mollig 13 inkomstenbelasting (afk.) 14 achtergebleven slijk 15 elektrisch geladen deeltje 16 reis 17 hemelruim 18 eenheid van culturele overdracht 20 onder andere (afk.) 22 reeks 25 bamboebeer 27 tot dit doel 29 plaats in Zuid-Holland 34 oogziekte 37 sportaccommodatie 41 houtsoort 43 klasse (afk.) 45 smalle ondiepte in zee 46 buit 49 provincie (afk.) 51 assistent in opleiding (afk.) 52 dicht 53 mythisch monster 54 fijn weefsel 55 kalm en ongestoord 57 slijtage 59 hoffelijk 61 belettering 63 waagstuk 64 voorkeursrecht 66 geeuw 68 grijsachtig groen 70 prikkelgeleider in het lichaam 71 gehoorzaam 73 Italiaans eiland 74 druktechniek 75 gebergte in Afrika 77 toestel (afk.) 78 stekelige plant 81 kletskaus 83 spitsvondig artikel 84 Europeaan 86 hemels wezen 87 barbecuepen 92 land in Zuid-Amerika 94 land in Azië 95 muurverf 96 stijl 98 telegraaf restant (afk.) 100 sciencefiction 102 tasto solo (afk.) 104 en anderen (afk.) 106 graansoort 108 het rondrijden 110 zin 112 gestampde aardappelen 113 eerstgeborene 115 regiment (afk.) 117 hoofddekseel 119 toorn 121 herhaald hard geluid 122 sportbeoefenaar 124 een en ander (afk.) 126 familielid 128 met welk doel 129 nooit 130 Duitse keizer 131 sportman 135 uit een Zuid-Hollandse plaats 137 springend insect 139 drinkebroer 140 Nederlandse provinciehoofdstad 142 onaangename lach 145 wedspel 146 herinnering 148 medische specialisatie (afk.) 150 Griekse letter 152 troep 153 sprookjesfiguur 156 Amerikaanse gouden munt 159 plaats voor het publiek 160 zeurkous 161 laatstleden (afk.) 162 onbeschreven stem 164 dwaas 165 eetbaar knolletje 166 stelling 169 edelgas 171 muziekvorm 173 ijver 175 vergrootglas 178 grootmoeder 181 et cetera (afk.) 183 en omgeving (afk.) 184 Spaanse uitroep 186 Ruth (afk.) 189 zangnoot 191 overdreven 193 rooms-katholiek (afk.)

Puzzel vorig nummer

Uit de correcte inzendingen zijn de volgende winnaars gekozen. Van harte gefeliciteerd!

- Mevr. A. Looijenga (Heemskerk)
- Mevr. G. Kerssens-Pot (Wormerveer)
- Dhr. M. Peterbroers (Gouda)

K	E	R	K	B	A	N	K
A	SK	P	I	A	S	SK	A
A	H	SK	E	A	SK	I	A
L	E	E	S	L	A	M	P
S	M	A	L	SK	A	A	S
L	A	SK	IJ	L	SK	M	T
A	SK	I	S	A	R	SK	A
G	A	S	T	L	A	N	D

Stuur uw oplossing (met vermelding van uw naam en adres) vóór 15 augustus naar:
Redactie SamenKerk, Postbus 1053, 2001 BB Haarlem.
 Of mail naar:

samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl

Van 24 juli t/m 6 augustus gaan wij op jongerenbedevaart naar Rome, vanuit bisdom Haarlem-Amsterdam! Heeft u intenties waarvoor wij kunnen bidden tijdens onze reis? Geef die aan ons door via jacuna@bisdomhaarlem-amsterdam.nl en volg onze reis via Instagram: [jongbisdomha](#)

Guus

Even helpen met die zware tassen

Hoe geef jij hoop?
Deel jouw hoopvolle verhaal op bewegingvanhoop.nl

Beweging van hoop

Agenda

Wijzigingen voorbehouden

Juli 2025

9 juli: feest HH. Martelaren van Gorcum

11 juli: feest H. Benedictus, patroon van Europa

12 juli t/m 24 augustus: zomervakantie

23 juli: feest H. Brigitta, patrones van Europa

27 juli: 17^e zondag door het jaar | Dag voor grootouders en ouderen (tevens gedenkdag H. Titus Brandsma)

Augustus 2025

6 augustus: feest Gedaanteverandering van de Heer

9 augustus: feest H. Teresia Benedicta (Edith Stein), patrones van Europa

15 augustus: hoogfeest Maria Tenhemelopneming

16-17 augustus: Missie Verkeersmiddelenactie MIVA (deurcollecte) www.miva.nl

31 augustus: jubileumbedevaart dekenaat Meerlanden naar O.L.V. ter Nood

VIER MARIA TENHEMELOPNEMING

IN MARIAHEILIGDOM
O.L.V. TER NOOD, HEILLOO

15 augustus 2025
Kapellaan 65, Heiloo

www.olvternood.nl

Steek je op
vakantie ergens een
kaarsje op?
Denk dan ook
aan je eigen kerk!

**BAKEN
VAN
GELOOF,
HOOP EN
LIEFDE**

HET GESCHENK VAN DE LOKALE KERK

Geef vandaag voor de kerk van morgen